

М. О. НІМАК
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
НУ «Львівська політехніка»

НОТАРІАЛЬНЕ ПОСВІДЧЕННЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ, ЯК СТАДІЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Незважаючи на те, що інститут спадкового договору існує в цивільному законодавстві уже понад 15 років; що є достатньо багато присвячених йому наукових досліджень, в яких проаналізовано як його переваги, так і недоліки; у главу 90 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року (далі – ЦК України) [9] досі не внесені відповідні зміни та доповнення. Відповідно і не всі особливості нотаріального посвідчення спадкового договору були відображені у нормах нотаріального законодавства. Тому дослідження цього питання є і надалі актуальним.

Як справедливо зауважує М. С. Долинська, спадковий договір є письмовим відплатним довготривалим правочином про перехід майна у власність на випадок смерті, який підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню, якщо його предметом є нерухоме майно [1, с. 147].

Безпосереднє вчинення такої нотаріальної дії, як посвідчення спадкового договору є стадією нотаріального процесу, яка складається із сукупності процесуальних дій нотаріуса та сторін договору з метою вчинення правочину, посвідчення законного нотаріального акту – спадкового договору. На цій стадії вчиняються такі процесуальні дії: остаточно з'ясовуються наміри сторін договору; підписується спадковий договір сторонами або їх представниками, іншими особами (у випадках, встановлених законом); вчиняється посвідчувальний напис на спадковому договорі, який скріплюється підписом та печаткою нотаріуса; здійснюється його паперова та електронна реєстрація; накладається заборона відчуження нерухомого майна; видається оригінал спадкового договору та витяг про його реєстрацію у Спадковому реєстрі сторонам договору.

Проаналізуємо більш детально ці дії нотаріуса. Отож, наміри сторін договору до цього часу вже повинні бути чітко сформовані, обговорені усі умови та правові наслідки у разі підписання ними договору.

На прохання сторін нотаріус друкує текст спадкового договору та надає його набувачу та відчужувачу для ознайомлення та підписання. Згідно ч. 3 ст. 34 Закону України «Про нотаріат» від 02 вересня 1993 року [8] текст спадкового договору викладається на спеціальному бланку нотаріальних документів. Текст викладається зрозуміло, чітко, грамотно, з дотриманням вимог чинного законодавства, не повинен мати підчисток.

Можна стверджувати, що спадковий договір – це договір про відчуження майна у власність. Порівняно з іншими договорами відчуження, основною ознакою спадкового договору є момент переходу майна від відчужувача до набувача. Таким моментом є смерть відчужувача, а не нотаріальне посвідчення договору.

Слід зауважити, що відчужувач може укласти спадковий договір з вимогою про дотримання його таємниці. Тоді ні нотаріус, ні набувач не мають права до смерті відчужувача розголошувати відомості, які стосуються змісту спадкового договору. У такому випадку спадковий договір за життя відчужувача не може бути оспореним спадкоємцями, оскільки вони не повинні знати його умови. Якщо ж спадкоємці всупереч волі відчужувача дізналися умови спадкового договору і виявляють бажання оспорити його, суд не повинен приймати позовну заяву [3, с. 37].

Нотаріальне посвідчення правочину здійснюється шляхом вчинення на документі посвідчувального напису. Нотаріуси у своїй практиці застосовують відповідні форми посвідчувального напису, закріплені у Правилах ведення нотаріального діловодства, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 22 грудня 2010 року №3253/5 [7]. Посвідчувальний напис скріплюється печаткою та підписом нотаріуса.

За умови, що предмет спадкового договору становить майно, право власності на яке підлягає державній реєстрації, то нотаріус повинен у тексті договору зазначити про необхідність реєстрації такого права власності у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно після смерті відчужувача (пп. 8.5 п. 8 глави 2 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. № 296/5 [5]).

Після підписання документа та вчинення посвідчувального напису, нотаріус здійснює реєстрацію вчиненої нотаріальної дії. Розрізняють паперову та електронну реєстрацію. Під паперовою реєстрацією розуміємо внесення нотаріусом записів про вчинені нотаріальні дії та іншої інформації, пов'язаної із вчиненою нотаріальною дією, до паперових реєстрів, книг, журналів. Паперова реєстрація здійснюється у відповідності до вимог Правил ведення нотаріального діловодства.

Посвідчення спадкового договору вважається вчиненим з моменту внесення про це запису до Реєстру для реєстрації нотаріальних дій, книги, призначеної для обліку вчинених нотаріальних дій. Кожній нотаріальній дії присвоюється окремий реєстровий номер. Проставлення підпису учасника нотаріальної дії в реєстрі також входить до здійснення запису в Реєстрі. Очевидно, що не можна говорити про належно вчинений запис у Реєстрі в разі відсутності в ньому підпису учасника нотаріальної дії. В останньому випадку, запис у Реєстрі не може бути доказом вчинення нотаріальної дії [2, с. 97].

Крім того, посвідчення спадкового договору реєструється в Алфавітній книзі обліку договорів відчуження нерухомого майна, де зазначається прізвища, ім'я та по-батькові сторін договору, вид договору, дата його посвідчення та номер в Реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

Щодо електронної реєстрації, то відповідно до ст. 1304 ЦК України та п. 8.11. глави 2 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України спадковий договір підлягає обов'язковій реєстрації у Спадковому реєстрі в порядку, встановленому Положенням про Спадковий реєстр, затвердженому Наказом Міністерства юстиції України від 07 липня 2011 року № 1810/5 [4] та Порядком державної реєстрації заповітів і спадкових договорів у Спадковому реєстрі, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2011 року № 491 [6].

У Спадковому реєстрі є поділ спадкових договорів на спадковий договір однієї особи та спадковий договір подружжя. Також у реєстрі доступні інші дії що стосуються договорів. Тут можна зареєструвати дублікат спадкового договору; змінити, розірвати або визнати недійсним спадковий договір; змінити місце зберігання спадкового договору; а також редагувати і видалити відомості про спадковий договір.

За формування у Спадковому реєстрі одного реєстраційного запису про посвідчення спадкового договору необхідно сплатити 51 грн. (п. 3.2. Положення про Спадковий реєстр [4]).

На цій стадії вчиняється ще одна важлива нотаріальна дія – накладення заборони відчуження майна, яке є предметом спадкового договору. Відповідно до ч. 1 ст. 1307 ЦК України на майно, визначене у спадковому договорі, нотаріус, який посвідчив цей договір, накладає заборону відчуження [9]. Така дія окрім реєстрації в Реєстрі для реєстрації нотаріальних дій реєструється також у Реєстрі для реєстрації заборон відчуження нерухомого та рухомого майна та Алфавітній книзі обліку реєстрації заборон відчуження нерухомого та рухомого майна. Крім паперової, також здійснюється електронна реєстрація цієї заборони у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

Отже, особливості нотаріального посвідчення спадкового договору вирізняють його з-поміж інших договорів, які підлягають нотаріальному посвідченню. Визнання спадкового договору особливим, самостійним видом спадкування можливе в майбутньому з формуванням відповідних умов за результатами практики правозастосування цього інституту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Долинська М. С. Спадковий договір: поняття та особливості нотаріального посвідчення. *Митна справа : науково-аналітичний журнал*. Л., 2012. Ч. 2, кн. 2. С. 142–147.
2. Лисиця Н. Деякі питання щодо ведення та заповнення реєстру для реєстрації нотаріальних дій. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2016. № 4 (88). С.96–102.

3. Мазуренко С. В. Форма укладання спадкового договору. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов, Л.І. Кормич, М.А. Польовий та ін. Одеса, 2009. Вип. 37. С. 32–38.
4. Про затвердження Положення про Спадковий реєстр: Наказ Міністерства юстиції України від 07 липня 2011 р. № 1810/5 / Міністерство юстиції України. *Офіційний вісник України*. 2011. №54. Ст. 2155.
5. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. № 296/5 / Міністерство юстиції України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 17. Ст. 632.
6. Про затвердження Порядку державної реєстрації заповітів і спадкових договорів у Спадковому реєстрі: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 травня 2011 р. № 491 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2011. №35. Ст. 1459.
7. Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства: Наказ Міністерства юстиції України від 22 грудня 2010 р. №3253/5 / Міністерство юстиції України. *Офіційний вісник України*. 2010. №98. Ст. 3515.
8. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. №3425-ХП / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.
9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. №435-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40. Ст. 356.